

DIVISIO GENERALIS.

- CAPUT I. Nonnulla quae disquisitioni de Religione revelata praemittere oportet.
- II. De iis quae, veluti via, ducunt ad divinae Revelationis existentiam dignoscendam.
 - III. De Revelatae Religionis Existentia.
 - IV. De Superstitionibus fidei revelatis.

CAPUT I.

Nonnulla quae disquisitioni de revelata religione praemittere oportet.

ARTICULUS I.

De Religione universim.

§ I.

Dei existentia et attributa.

2. **Dico I.** In primis illud ponendum est; Deum existere, et esse Ens Necessarium, et quidem unicum, ideoque in omni perfectione infinitum, et causam supremam ceterorum omnium entium. Hanc totius theologiae scientiae fundamentalem veritatem, quatenus sola rationis vi firmari potest, philosophia docet; quatenus fidei argumentis elucidanda est, ad theologicas de Deo disquisitiones referimus.

§ II.

Cultus Deo tribuendus.

3. **Dico II.** Deinde ponimus; Deo summam esse reverentiam exhibendam, et supremum tribuendum honorem.

Haec similiter propositio, quam naturalis ratio obviis suadet argumentis, a philosophia traditur; ad theologum tamen spectat propriis eadem tueri probationibus; quod breviter praestabimus, nam rei claritas non longam postulat orationem.

Prob. 1.º Constante, per omnem seculorum decursum, sive in

lege Gratiae, sive in Mosayca, sive in Naturae lege oblatum Deo est sacrificium, ut notavit Tridentinum (1): «Sacrificium et Sacerdotium ita Dei ordinatione conjuncta sunt, ut utrumque in omni lege extiterit.» Atqui sacrificium nihil aliud est quam quaedam supremi cultus, qui latria dicitur, exhibitio; «Quis vero, ait Augustinus (2), sacrificandum censuit nisi ei, quem Deum aut scivit, aut putavit, aut finxit?»

Prob. 2.º Praeceptum quod in omni lege, veluti princeps officium, fuit custoditum, sacrae quoque Litterae tradiderunt. Praecepit namque Dominus (3): *Altare de terra facietis mihi, et offeretis super eo holocausta... Veniam ad te, et benedicam tibi.* Et Christus Jesus vetus confirmavit mandatum (4): *Dominum Deum tuum adorabis et illi soli servies.* Rursus: *Venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Nam et Pater tales quaerit qui adorent eum* (5).

Prob. 3.º In Syn. oecumen. V. can. 1, decreverunt PP. «Si quis non confitetur... unam deitatem in tribus subsistentiis sive personis adorandam, talis anathema sit.»

In re adeo aperta omnes consensisse Patres, quis dubitet? Chrysostomum laudasse sufficiat (6): «Propter hoc rationales facti sumus et a brutis differimus, ut laudemus, celebremus, glorificemus jugiter Dominum omnium Conditorum:» item: «Eum maxime adora, propter ineffabilem ejus majestatem (7).»

4. 4.º Simplici rationis lumine quod hic tuemur etiam elucere, facile philosophia ostendit. a) Parentes esse honorandos, omnes intelligunt homines, corde persentiunt, et opere ipso, nisi impii fuerint, profitentur. Sed in Deo praefulgent, longe excellentius, causae omnes, aliaeque plurimae, propter quas colendos esse parentes intelligimus; ergo absque ullo dubio Deum eminentiori quodam modo colere necessum est. Quemadmodum autem a cultu parentibus debito arguimus, pari modo ab ea observantia argumentaberis, quam principibus solvimus, sapientibus, nec non omnibus privati vel communis boni praeclaris fautoribus.

b) Gentes omnes ubique terrarum Deo, vel iis, quos deos esse putabant, cultum solvendum consuerunt; hinc ajebat Cicero (8). «Sua cuique civitati Religio est; Deum quippe natura venerari novit; nec quisquam est homo, qui lege, quae hoc praecipiat, careat.» Unde cum *Cicerone*, et cum *Chrysostomo* supra laudato, eos qui Deum esse colendum negent, non homines esse, sed bruta animalia, asserere poteris.

(1) Sess. XXII, cap. I. — (2) De Civit. Dei lib. 10, c. 4. — (3) Exod., XX, 24. — (4) Matth., IV, 10. — (5) Jo. IV, 23. — (6) In Genes. c. VIII, hom. 26, 6. — (7) In Ps. 44, 9. — (8) Orat. pro Flaco.

8. c) Dei cultus è duplici exurgit elemento; scilicet, è summae Dei erga nos excellentiae recognitione; quippe infinitus est Deus et causa ejus quod sumus atque esse expectamus, totius, nempe, beatitudinis nostrae; deinde, è significatione, seu protestatione aliqua apud Deum ejusmodi excellentiae, nostraeque subjectionis. Atqui utrumque requirit rationalis nostra natura actum: ergo a Chrysostomo et Cicerone jure dictum; naturam ipsam, qua homines sumus, nos ducere ad Deum venerandum.

Majorem, cum perspicua omnibus pateat, neque probare, neque explicare opus est. Item prima *minoris* pars ex iis, quae supra (n. 2) fuere proposita, apertissima est. Quis enim mente non recognoscat et fateatur, infinitam Dei excellentiam, summamque nostri eidem subjectionem? *Minoris* ergo secunda pars ostenditur.

Recognitio divinae excellentiae, nostraeque subjectionis, spontanea sit oportet, id est, voluntate ipsa compleri; aliter enim summa ac totalis subjectio minime foret. Atqui voluntaria divinae excellentiae recognitio, nostraeque erga Deum subjectionis, secum, connaturali nexu, significationem seu protestationem fert illius divinae erga nos excellentiae: ergo postulat rationalis naturae divinae excellentiae significationem.

Major, attente si perpendas, est plane evidens. Quis namque non videt, divinam excellentiam, et inde nostri subjectionem, omnia naturae nostrae intrinsecus respicere, adeoque voluntate ipsa libera et spontanea complendam? *Minorem* quoque certam esse, sic explicari potest. Velle se Deo summe excellenti submittere (quod exigit, uti dictum est, nostra ipsa natura, si ad divinam conferatur) est practica, intrinseca et naturalis protestatio submissionis nostrae et excellentiae divinae propter quam subijcitur. Atqui actus quilibet voluntatis est ab intrinseco volitio sui ipsius: Quis enim sic est volitum, seu voluntarium, quemadmodum actus ipse quo volumus? Ergo quicumque Deo summe excellenti subjectum se esse, volenti libentique animo, recognoscit; significat et protestatur summam Dei excellentiam, suamque submissionem. Imo, si rem accurate perpendamus, clarius veriusque id significat, quam actu seu signo quovis extrinsecus posito: hic namque potest fictus mendaxque existere; illa autem interna ac spontanea recognitio necessario et ab intrinseco vera est ac significans.

6. *Scholion*. Ex nuper dictis facile intelligitur, quam recte fuerit ab Angelico D. dictum (1): «Significat autem sacrificium quod offertur exterius, interius spirituale sacrificium, quo anima se ipsam offert Deo.» Item (2): «In adoratione principaliter est interior

(1) 2. 2. q. 85, a. 2. — (2) Q. 84, a. 3.

»devotio mentis; secundarium autem est quod pertinet exterius ad »corporalia signa.» Et re quidem vera; si velle signum aliquod exhibere suae ad Dei excellentiam subjectionis, actum perficit religionis ad Deum honorandum; multo facilius, verius ac perfectius id praestabit voluntas se divinae excellentiae plene subijcendi: signi namque perfectio e re descendit quam significat. Alibi quoque ait *S. D.* (1): «Actus interiores *per se pertinere* ad religionem»; verum exteriores actus ad illam tantum spectare, «quasi secundarios et ad interiores ordinatos.» Hinc et laudat Augustini sententiam: «Sacrificium visibile invisibilis sacrificii sacramentum.»

Haec plenius evolvit, qua solet ingenii claritate et scientiae profunditate, *Doctor eximius* (2).

7. *Obj.* Actus ejusmodi, scilicet, significandi ac protestandi Dei excellentiam, nostrique subjectionem, videtur inanis, adeoque praetermittendus. Significatio ac protestatio alicui namque facienda est; atqui non debet aliis fieri hominibus; alioquin homo unicus, puta, Adam, ad Deum colendum non foret obstrictus; neque Deo ipsi est quidquam significandum: quid enim, nobis indicantibus, potest Deus addiscere? Neque nobis ipsis quidquam significare vel protestari prudenter valemus: genus enim quoddam stultitiae id jure dixeris; ergo.

8. *Resp.* Nego assertum. Ad probationem autem respondeo: significationem ac protestationem de qua agimus, fieri *intrinsece* quidem et *per se ipsi* Deo; non quidem quasi *speculative*, seu actu *signato*, uti objectione praesumitur, sed *practice* seu actu *exercito*, tamquam exercitium plenae et universalis submissionis. Unde non quidquam Deum addiscere indicatur, sed tamquam supremum Dominum recognosci innuitur.

Verum non abnuimus posse tum sibi, tum aliis, protestationem istam *extrinsece* et *per accidens* fieri: id enim et esse honestum, ac saepe utile, imo non numquam etiam posse necessarium evadere, quisque facile intelliget. Quod ad alios pertinet, patet; cum saepe apud illos, etiam in rebus minoris momenti, utiliter ac necessario signis ad sensus nostros depromendos utamur. Quoad autem ad nosmet ipsos spectat, notum est, quemque ad se ipsum saepe reflectere, ut quid in animo gerat facilius dignoscat et certius dijudicet; quae quidem ad se reflexio tum est potissimum adhibenda, cum de necessaria aliqua mentis habitudine inquirendum est. Atqui divinae illius excellentiae voluntaria recognitio, suaeque ad Deum subjectionis, quaedam est habitudo animi necessaria, ut jam constitu-

(1) Q. 81, a. 7. — (2) De Incarn. Disp. 51, Sec. II, n. 21.

tum est: ergo recte et utiliter protestatio ista non tantum ad Deum, et sane principaliter, sed ad alios et ad se ipsum quoque recte ordinabitur.

§ III.

De cultu Dei externo.

9. Dico III. Non interno tantum animi affectu, sed externo quoque corporis habitu Deus colendus est.

Quemadmodum praecedens tradita propositio, haec pariter certa constat fide.

Prob. 1.º Non solum teneri nos Deo cultum exhibere internum, sed etiam externum definivit Tridentina Synodus (1); quia enim Christus est Deus, ait: «Si quis dixerit, in sancto Eucharistiae Sacramento, Christum, Unigenitum Dei Filium, non esse cultu latriae, etiam externo, adorandum... anathema sit.»

2.º Argumentum supra (n. 3) cum Tridentino adhibitum, quod, scilicet, in omni lege fuerit constanter cultus Deo exhibitus, rem etiam praesentem ostendit; nam quidem non sola mente, sed signis externis ac corporeis colebatur Deus, tum in lege Naturae et Mosayca, tum in Nova. Mosaycum sane mandatum (2) de cultu statuebat externo; et similiter Christus D. (3). «Ut dilectae sponsae suae Ecclesiae visibile, sicut hominum natura exigit, relinqueret sacrificium... Corpus et Sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo et Patri obtulit.»

3.º Apud gentes omnes non solus viguit internus Dei cultus, sed etiam externus, ut historia docemur et experientia. Hinc Plutarcus, in impium Colet. Epicureum, aiebat. «Si totum orbem peragres, inuenies urbes sine litteris, sine rege, sine domibus, pauperes, sine nummis, theatris, gymnasiis. At urbem sine templis, sine Diis, quae non preces fundat, non litet... nemo reperit, reperietque.»

10. E philosophiae in promptu nobis est optima ratio. Ad spiritalia et sensibus impervia vel nullo modo vel admodum difficili, homines duci queunt, nisi rerum sensibilibus ope et adiumento. Atqui Dei supra nos excellentia, plenumque dominium ad res spectat spirituales, nostraque ad eum subjectio ad pura intelligibilia refertur: ergo nobis opus erat, ad haec protestanda et menti infingenda, res aliquas adhibere corporeas, quae sensus afficerent et intelligentiam adjuvarent. Unde Chrysostomus (4): «Hoc autem

(1) Sess. 13, cap. V, et can. VI. (2) Exod. XX, 24.—(3) Trid. Sess. 22, —(4) In ps. 140, 3.

»jusserat (sacrificium matutinum et vespertinum) Deus fieri, significans per id quod fiebat eum assidue colere oportere.» Et alibi (1): «Omnia mihi affatim et abunde suppetunt, et cum sim ipse Dominus, mea volo a te accipere, ut hac via et ratione te ad meam amicitiam attraham, et a rerum inanium consuetudine abducam.» Scilicet, et sui subjectio, et rerum vilitas, quae propter Deum jure sacrificio destruuntur, clarius elucescunt. Et pari ratione D. Angel. (2): «Quia vero connaturale est homini ut per sensus cognitionem accipiat, et difficillimum est sensibilia transcendere, provisum est divinitus homini ut etiam in sensibilibus rebus divinarum ei commemoratio fieret, ut per hoc hominis intentio magis renovaretur ad divina, cujus mens non est valida ad divina in se ipsis contemplanda: et propter hoc instituta sunt sensibilia sacrificia quae homo Deo offerat, non propter hoc quod Deus eis indigeat, sed ut repraesentetur homini quod se ipsum et omnia sua debet referre in ipsum sicut in finem, et sicut in creatorem et gubernatorem et Dominum universorum.»

11. Obj. 1.º Chrysostomus (3), judaeorum improbens sacrificia, ait: «Deum non fumo, nec nidore, sed per optimum vitae institutum, non corporeum sed in mente situm, colere et honorare oportet.»

Resp. Chrysostomi explicanda sententia. Non corpore, sed mente Deum honorare oportet, *per se et principaliter*; conc. Neque *secundario et propter aliud* oportet Deum colere; nego.

Hanc esse Chrysostomi mentem ex toto elucet contextu: nam ipse fatetur, Deum sacrificia et cultum corporalem decrevisse; «Sed non haec decernit tamquam haec praecipue velit.» Verum judaei sic eis abutebantur, «quod potiore virtutis parte comtempta, salutis spem in eis reponerent,» abusum ergo improbat.

Inst. Ait ipse: «Indulgentia Deus usus est et permisit sacrificia, ut sacrificia tollerent... nec lege sanxisse quod ea probaret.»

Resp. Dist. Quasi Deus minime cultum probaret externum, et vellet quodlibet tandem tollere sacrificium; nego. Quatenus voluit Deus «eos paulatim a mactatione brutorum abducere», et nobilitatem statuere cultum et quidem externum etiam ac corporeum, non autem mere internum; conc.

12. Obj. 2.º Cultum externum videtur Christus D. à religione excludere et improbare: dixit enim (4). *Neque in monte hoc, neque in Jerosolymis adorabitis Patrem... Veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate. Spiritus est: et eos qui adorant eum in spiritu et veritate oportet adorare.*

(1) In ps. 49, 5.—(2) Contr. Gent. l. 3, c. 119.—(3) Joan. IV. 21.—(4) Joan. IV, 21.
THEOL.—Tom. 1.

Resp. Explico sensum. Cultus ille, quem Jerosolymis et apud Samaritanos adhibebant atque in externis ritibus praecipue constituebant, erat quidem abrogandus; conc. Adorandus jam erat Deus, non tantum *principaliter*, sed *unice* spiritu et veritate, quolibet reiecto externo symbolo spiritualis cultus; nego. Nihil enim ejusmodi laudata indicant Christi verba. Imo scimus, tum à priori, propter argumenta in thesi posita; tum à posteriori, ex cultu scilicet ipso quem instituit Christus, quemque ipse ad Deum adorandum adhibebat, nullatenus intendisse externum omnem abrogare cultum. Etenim elata voce gratias Deo agebat, eumque laudabat atque exorabat, ac tandem se ipsum in cruce Deo Patri obtulit sacrificium visibile ac cruentum, nec non incruentum in Sacramento.

§ IV.

Quod Deus sit socialiter colendus.

13. **Dico IV.** Hominum societas, quatenus persona quaedam moralis est, ad Deo obsequium praebendum constricta quoque existit.

Nota. Coeunt homines in societatem civilem ut facilius, coadunatis viribus, bona sibi convenientia provideant, imminetia vero mala repellant. Inde jus proxime fluit media adhibendi, quibus et ipsa societas conservetur et finem suum assequatur. Jam vero, ejusmodi duplex societatis bonum, conservari, scilicet, et finem assequi, sunt effectus communis; effectus autem communis actionem flagitat communem; actio communis non nisi à motore oriri potest communi; id est, vires societatis harmonice moventi. Atqui si vellent singula societatis membra ejusdem movere vires, non possent hae harmonice duci, imo potius ad invicem necessario colliderentur: jus igitur societatis regendae uni vel paucis debet inesse membris, ut harmonica, id est, una possit esse motio.

His positis elucet, rectorem societatis duplicem gerere personam; alteram physicam, quatenus nomine suo agit et finem suum privatum prosequitur; moralem alteram, cum conservationi societatis et fini ejus assequendo incumbit: id namque praestat nomine et vice fungens totius societatis. Dicimus igitur, societatem, quatenus coalescit in unam personam moralem; seu, moderatorem societatis, quatenus munere ipsius fungitur, officiis constringi religionis, ideoque obsequium ac cultum Deo debere.

Certa atque catholica est hujus propositionis doctrina, quam authentice in Encyclica *Quanta cura* Pius IX definivit, (8 decem. 1864).

15. Prob. 1.º ex laudata Encycl. «Probe noscitis, Venerabiles »Fratres, hoc tempore non paucos reperiri, qui civili consortio impium absurdumque *naturalismi*, uti vocant, principium applicantes, audent docere: *optimam societatis publicae rationem civilemque »progressum omnino requirere, ut humana societas constituatur et »gubernetur, nullo habito ad religionem respectu, ac si ea non existeret, vel saltem nullo facto veram inter falsasque religiones discrimine.* Atque contra sacrarum Litterarum, Ecclesiae, sanctorumque »Patrum doctrinam, asserere non dubitant, *optimam esse conditionem societatis, in qua Imperio non agnoscitur officium coercendi »sancitis poenis violatores catholicae religionis, nisi quatenus pax »publica postulet.*»

Deinde ipse Pontifex (ibid.): «Eisdem fidelibus inculcare numquam desinite, omnem veram felicitatem in homines ex augusta »nostra religione, ejusque doctrina et exercitio redundare ac beatum esse populum cujus Dominus Deus est. Docete, catholicae »fidei fundamento regna subsistere.»

Ex his elucet, non posse perfecte constitui ac gubernari societatem, sublato ad veram religionem debita reverentia, et violatoribus ipsius haud coërcitis; item; eam felicitatem, quam societatem coeuntes quaerunt homines, a religionis exercitio pendere tamquam e fundamento. Atqui societas, adeoque et rector ipsius qui ejus gerit personam, constringitur, natura sua ad id, sine quo neque potest perfecte constitui ac gubernari, neque proprium finem, seu felicitatem assequi: ergo societas atque moderatores ejus ad officia religionis constringuntur.

16. Prob. 2.º Propheta dicit (1): *Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terrae...* etc. Unde rebellantes in Dominum et Christum populi, reges et principes puniuntur in ira Dei, et tamquam vas figuli confringuntur: ergo necessum est ut Domino et Christo debitum tribuant obsequium et honorem. Hinc Pharaeo, nolens dimittere populum Israëliticum, res quidem ad gubernationem pertinens, gravissimis a Deo flagellatur plagis cum universa Aegypto. Saul punitur et jure regnandi multatur, quod in gubernatione populi mandata Dei et religionis ritus non servaverit (2). Regna Israëlis et Judae disperguntur, reges eorum reprobantur et morte vel captivitate plectuntur, quia leges Domini violabant, et idolis litabant.

17. Prob. 3.º Quantum ad regnorum tutelam et prosperitatem pietas in Deum et religionis obsequia praestent, dicat, omnium Pa-

(1) Ps. 2.—(2) Reg. XIII.

trum nomine, Hieronymus (1): «Olim offensum sentimus, nec placamus Deum. Nostris peccatis Barbari fortes sunt. Nostris vitiis »Romanus superatur exercitus: et quasi non haec sufficerent cladibus, plus pene bella civilia, quam hostilis mucro consumpsit. »Miseri Israelitae, ad quorum comparisonem Nabuchodonosor »servus Dei scribitur! Infelices nos, qui tantum displicemus Deo, »ut per rabiem Barbarorum, illius in nos ira desaeviat! Ezechias »egit poenitentiam, et centum octoginta quinque millia Assyriorum »ab uno Angelo, una nocte deleta sunt. Josaphat laudes Domini »concinebat, et Dominus pro laudante superabat. Moyses contra »Amalec, non gladio, sed oratione pugnavit. Si erigi volumus, »prosternamus. Proh pudor, et stolidi usque ad incredulitatem mens! »Romanus exercitus, victor orbis et dominus, ab his vincitur, hos »pavet, horum terretur aspectu, qui ingredi non valent; qui, si terram tetigerint, se mortuos arbitrantur. Et non intelligimus Prophetarum voces: «*Fugient mille uno persequente.*» Nec amputamus »causas morbi, ut morbus pariter auferatur, statimque cernamus »sagittas pilis, tiaras galeis, caballos equis cedere.»

18. Prob. 4.º a) Societas quatenus persona est moralis, seu societatis moderatores quatenus eadem referunt, eum habent ad Deum respectum, quem servi ad dominum, subditi ad principem, filii ad parentes, et homines singuli ad eundem Dominum Deum suum. Atqui honorem et obsequium debent ad dominos suos servi, ad principes subditi, ad parentes filii, et singuli homines ad Deum (supra, n. 4); ergo et societas, id est, moderatores ipsius, ad colendum Deum obstringuntur.

Major perspicua elucet: sive enim excellentiam, sive dependentiam et causalitatem perpendas, non minus, imo longe plus, eam inesse perspicies inter Deum, auctorem, conservatorem et consummatorem omnium, interque societatem, quam inter dominum et servum, principem et subditum, etc.

Dices: quo pacto major existere potest societatis dependentia a Deo, quam cujusvis particularis hominis? Resp. Ex parte Dei, cum sit undequaque ejus excellentia infinita, sane majus et minus nequit in ea conspici: at ex parte alterius termini, cum in societate et plura existant, quam in singularibus, à Deo suscepta bona, et longe plures sint ad subsistendum res necessariae, hinc etiam longe major in eadem datur erga Deum dependentia.

19 b). Quod supra urgebamus, ex usu et consensu omnium gentium, pro necessitate Deum colendi, hic pariter urgere possumus.

(1) Ep. 60, n. 17: (Migne. t. I.)

Etenim non singulares homines tantum, sed republicae, principesque ad mala communia avertenda, et ad prospera assequenda, honores, preces, sacrificia Diis proferebant. Huc refert illa Plutarchi laudare verba: «In legibus constituendis praecipua et maxima »est de Diis sententia. Quia et Lycurgus Lacedaemones, et Numas »Romanos, et Jon antiquos Athenienses, et Deucalion pene omnes Graecos Diis consecrarunt; votis, juramentis, vaticiniis, auguriis, spe et timore eos illis subjecerunt... Facilius, reor, posse urbem sine solo aedificari; quam vel posse construi, vel constructam »sine Deorum persuasione posse stare.»

20. c). Pari modo subest societatis moderator lumini et dictamini rationis qua moralis persona est, societatem referens; et qua privata, pro se agens: etenim ratione regenda societas; non phantasia, uti bruta, vel manibus et pedibus, uti lapides reguntur. Atqui dicat ratio, a quolibet ratione praedito et utenti deberi Deo honorem et obsequium: ergo reges et principes, qua tales, religionis officiis constringuntur.

Haec quidem obvia nimis putabis, ut tot indigeant argumentis; verum indicare saltem oportet, quibus possint juvari rationibus corda mentesque obscuratae impiorum.

21. Obj. Si societas, seu moderator ipsius, qua persona moralis, debet officia religionis persolvere; poterit quoque de officiis societatis erga Deum iudicium proferre, et subditos ea in re obligare. Sed in iis quae ad religionem spectant, liberos homines esse oportet: ergo ad principes, qua rectores sunt societatis, minime pertinent religionis officia.

Min. prob. Officia religionis sunt homini intrinseca, et ejusdem fini ultimo connexa; finis autem societatis, bonum quoddam est homini extrinsecum, secundum et contingens. Sed absurdum jure dixeris, officia, quae ex fine ultimo ac necessario procedunt, iis subiectiis officiis, quae ex fine secundo ac contingenti oriuntur: ergo in iis, quae ad religionem pertinent, libertas non amissibilis hominibus inest.

Resp. Dist. *maj.* Poterit princeps de societatis officiis erga Deum iudicare et praecipere, potestate saltem delegata; conc. Potestate primaria, subd. Si alia adsit in societate legitima potestas ad officia religionis moderanda; nego *maj.* Si non fuerit ejusmodi distincta potestas, conc. vel, majoris claritatis gratia, iterum subd. Poterit praecipere circa ea quae non sunt jure naturae decisa; puta, circa diem cultui divino consecrandum; an jejuniis, precibus, talibus vel talibus sacrificiis Numen sit pro bono communi placandum (1):

(1) Jon. III.